

Vpliv kakovosti vladanja na gospodarsko rast

TJAŠA REDEK

Univerza v Ljubljani, Slovenija

UROŠ GODNOV

Univerza na Primorskem, Slovenija

Vzponi in padci narodov v zgodovini še zmeraj zanimajo številne ekonomiste. Različne izkušnje kažejo, da je gospodarski razvoj zapleten proces, ki ga danes moderni neoklasični pristop žal ne more celovito pojasniti. Poslovno okolje je ključni dejavnik za uspeh podjetij. Podjetja ne morejo rasti, vlagati, zaposlovati, kupovati in razvijati nove tehnologije, če poslovno okolje ni ustrezno. Poslovno okolje sestavljajo številni dejavniki: pravni sistem in s tem povezana zaščita zasebne lastnine, država oziroma državne institucije, finančni in kapitalski trgi, trg dela, mednarodne povezave, korupcija itn. Najpomembnejši dejavnik, ki dejansko vpliva na vse druge vidike institucionalnega okolja, je država, zato sta njeni kakovost in učinkovitost pomembni za uspešen ekonomski razvoj.

Ključne besede: ekonomska rast, ekonomski razvoj, tranzicija, demokracija

Vloga države in njenih institucij

»Pravila igre« so bila, so in bodo eden temeljnih dejavnikov, ki vplivajo na proces gospodarske rasti in razvoja. Prav zato so institucije odigrale pomembno vlogo v svetovni razdelitvi moči, če moč merimo z bogastvom naroda. Obstoj in predvsem spoštovanje pravil igre sta bila ključna dejavnika, ki sta vplivala na vzorce gospodarskega in tudi institucionalnega razvoja. Obstoj in spoštovanje pravil igre namreč močno zniža transakcijske stroške in s tem olajša gospodarsko dejavnost ter tako pospeši proces gospodarske rasti. Zgodovinska izkušnja pa kaže tudi, da je od nastanka držav na ustroj in kakovost institucij ključno vplivala država oziroma državni aparat. Kakovost poslovnega okolja je torej odvisna od kakovosti države oziroma kakovosti vladanja države (angl. governance quality).

Celo v prazgodovinskih časih, ko so ljudje živeli še v plemenskih skupnostih, so obstajale zelo enostavne oblike »institucij«, katerih utelešenje so bili pogosto poglavarji plemen. Vloga poglavarjev je namreč bila voditi pleme, torej vladati. Razvoj institucij se je nadaljeval s prvimi urbanimi naselbinami, oblikovanjem držav ter vzpostava-

vitvijo sistematičnega mehanizma vladanja v obliki državnega aparata. Vzrokov za takšno združevanje ljudi in posledično oblikovanje nacionalnih držav je bilo več:

- potreba po varnosti je ljudi spodbudila, da so poiskali zaščito v mestnih obzidjih;
- potreba po lažjem nadzoru ljudi ter
- potreba po specializiranih znanjih (obrtnikih, trgovcih ...).

Kljub prvotni odsotnosti prava oziroma obstoja pravnega sistema v takšnih združbah/naselbinah so potekali ekonomski procesi oziroma ekonomska dejavnost, torej bi poenostavljeno lahko sklepali, da institucije (pravo) niso nujne za ekonomsko dejavnost. So pa nujno potrebne za ekonomsko rast (Dam 2006, 1), kar so potrdile številne raziskave.

Z nastankom velikih imperijev se je okrepilo tudi trgovanje med različnimi narodi. Z izmenjavo dobrin na trgu, ki ji je sledilo takojšnje plačilo, sta se istočasno zgodila tudi »Quid« in »Quo«. Kaj pa, če sta bila »Quid« in »Quo« ločena časovno in krajevno? Prodajalec je izročil blago z odlogom plačila brez zagotovila, da bo plačilo tudi dobil. Tudi kupec pri predplačilu ni imel zagotovila, da bo blago res prejel (Grief 2004, 130). Če je bil ogoljufan, je moral zaupati lokalnim oblastem, da ga bodo zaščitile in ga ne bodo diskriminirale zaradi dejstva, da je tujec. Takšni primeri so bili zelo pogosti v zgodnjem srednjem veku pri »mednarodnem« trgovanju (Grief 2004, 132), saj je imelo vsako mesto svoje »zakone«, ki pa v drugih mestih (državah) niso veljali. Trgovanje je bilo kljub navedenim dejstvom zelo živahno, po navadi je temeljilo na dobrem imenu oziroma predhodnih izkušnjah.

Sistem splošne družbene odgovornosti (Dam 2006, 4) je bil ena od prvih formalnih oblik pravnega sistema, ki so bile uvedene z namenom povečati ekonomsko dejavnost. Sistem je v praksi pomenil prevzemanje odgovornosti za dejavnosti pripadnikov te družbe, čeprav so prihajali iz drugih naselbin oziroma mest. Njegova velika pomanjkljivost je bila zmanjšanje trgovanja med mesti, ki so bila v konfliktu zaradi sankcij.

Druga razširjena oblika formalnega pravnega sistema je bila *trgovska kazen*, katere vodilo je bilo bojkotiranje izdelkov obrtnikov iz mest, ki so trgovala nepošteno. Evolucija tega sistema so bili različni *cehovski tribunali*, ki so delovali samo znotraj svojega mesta, pozneje pa so pravila trgovanja začela veljati na širšem območju, kar je pozitivno vplivalo na trgovanje. Pogosto so se upoštevale tudi pretekle izkušnje in dobro ime prodajalca oziroma kupca.

Z nastankom držav je bil problem trgovine na daljše razdalje in s tem povezane negotovosti pretežno rešen, čeprav sprva samo, ko so subjekti, vpleteni v trgovski proces, pripadali isti državi. Za razširitev in uveljavitev pravnega sistema na širšem območju so bila potrebna stoletja, vse do vzpona Napoleona ob koncu 18. stoletja (Dam 2006, 19). V Napoleonovem času se je zgodil pomemben preobrat v družbeni ureditvi, začel se je zaton fevdalizma in vzpon kapitalizma. Zaton fevdalizma je neločljivo povezan z redefinicijo pojma zasebna lastnina. In čeprav sta zasebna lastnina in njena varnost ključna za uspešen gospodarski razvoj, je bila pot do institucionalnega ustroja, ki bo takšno okolje zagotavljal enako za vse ekonomske subjekte, še dolga. Kapitalizem je bil v povojih; razvoj tega pa je dodatno otežilo učenje o tem, kaj pravzaprav je demokracija. V Evropi je naveza med fevdalizmom in zasebno lastnino pomenila, da so bili interesi »lastnika« opredeljeni z interesi lastnika na višji hierarhični ravni, poleg tega pa je takratni sistem dedovanja (najstarejši sin je podedoval vso zemljo) omogočal, da se je ohranjala moč aristokracije (Berman 2003). S spremembo sistema dedovanja se je zemlja delila med vse dediče, s tem pa se je moč aristokracije močno zmanjšala. »Običajni lastniki« so tako dobili možnost vplivati na svojo prihodnost s sprejemanjem neodvisnih odločitev. V 18. stoletju se je družba po dolgih stoletjih spet srečala s pojmom demokracija, ki je po mnenju idealistov pomenila in še pomeni možnost za razsvetljene ljudi, da popeljejo celotno družbo v izobilje. Posamezniki, kot sta Adam Smith (1723–1790) in James Madison (1751–1836), ki je pozneje postal četrti predsednik ZDA (1809–1817), so močno verjeli v demokracijo, vendar so kmalu ugotovili, da je demokracija še ena od oblik vladanja, v kateri bogata manjšina prevladuje nad siromašno večino. Adam Smith je opozoril na način vladanja bogate manjšine: vse za nas, nič za druge, Madison pa je opozarjal na pojav korupcije ter prevlado zasebnih interesov nad družbenimi (Chomsky 1999, 58).

Spletni slovar Merriam-Webster definira demokracijo kot (<http://www.m-w.com/dictionary/democracy>):

- vladavino ljudstva;
- vladavino, v kateri je izvršilna moč dana ljudem, izvoljenim na svobodnih volitvah.

Winston Churchill je pred mnogimi leti dejal, da je demokracija najmanj slab družbeni sistem med družbenimi sistemi, ki si jih je izmislil človek (<http://jahtruth.net/democra.htm>). V zadnjem času pa je postal izraz demokracija eden od najbolj zlorabljenih pojmov, še posebno v jeziku zahodnih politikov. Demokracija je namenjena vla-

danju večine za blaginjo vseh ljudi, vendar v praksi tega namena ne moremo dokazati.¹

Demokracija naj bi v praksi omogočila oblikovanje takšne države, ki bi zagotavljala enake pravice za vse. Hkrati pa naj bi seveda omogočila oblikovanje takšnega sistema vladanja, ki bo učinkovit in bo predvsem zagotavljal nastanek učinkovitega in spodbudnega poslovnega okolja. Vendar ima že demokracija sama precej slabosti. Predvsem se v praksi pogosto pokaže, da demokratični proces ni sposoben zagotoviti učinkovitega vladanja, je pa demokracija sposobna zagotoviti samo lobiranje. To seveda ne prispeva nujno k učinkovitosti in razvoju poslovnega okolja, temveč k asimetrični delitvi koristi.

Toda kako to, da se ljudje ne uprejo? Ta fenomen je pojasnil filozof Franklin Henry Giddins (Chomsky 1999, 55), ki ga je poimenoval konsenz brez konsenza oziroma soglasje brez soglasja. Po njegovem mnenju se morajo ljudje podrediti vladi, kar storijo s soglasjem brez soglasja. V nedemokratičnih režimih se to po navadi doseže s silo, ko pa je uporaba sile omejena, mora obstoječa vladavina poiskati druge rešitve. In najmočnejše orožje za pridobitev soglasja brez soglasja v demokratičnih režimih je propaganda (Chomsky 1999, 58). V modernih državah imajo institucije in večje organizacije vzpostavljen sistem propagande, ki pomaga dosežati soglasje brez soglasja. Moderne družbe želijo prevladati v svetu (si podrediti svetovne institucije), kar sproža negativne odzive pri ljudeh, zato mora propaganda delovati močnejše, agresivnejše. Kdaj torej demokracija sploh deluje? Demokracija deluje, ko posameznik lahko sodeluje pri odločitvah, ki vplivajo na družbo kot celoto, in ga pri teh odločitvah trenutna oblast ne ovira.

Ljudje se že od vedno borijo za pravico soodločanja, hkrati pa je zasebni kapital vedno želel to pravico omejiti oziroma odločanje usmeriti sebi v prid. Najučinkovitejše omejevanje pravice pri odločanju je prenos odločitvenega procesa na institucije, ki jih ni mogoče nadzorovati oziroma je nadzor slabši (vojska, kralji, korporacije ...). Čeprav so bile institucije mnogokrat zlorabljene za zasebne namene, igrajo pomembno vlogo v naši družbi. Veliko avtorjev, na primer Crepaz (1996), poudarja pomembno vlogo institucij pri zmanjševanju brezposelnosti brez inflacije, izgubljenih delovnih dni itn. Seveda pa imajo demokracija, državni aparat in politiki predvsem nalogo delovanja v korist tistih, ki so jih volili. Torej nalogo učinkovitega in kakovostnega vladanja in s tem oblikovanja institucij, ki bodo omogočale učinkovito gospodarjenje s čim nižjimi transakcijskimi stroški. To so institucije, ki bodo minimizirale negotovost tam, kjer je za gospodarstvo ključnega pomena: na področju varovanja pravic za-

PREGLEDNICA 1 Mogoče interakcije v procesu rasti

Dejavnik	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Kapital in delovna sila	(1)	↕								
Tehnologija	(2)	↕	↕							
Demografski dejavniki	(3)	↕	↑	↕						
Geografski dejavniki	(4)	↑	↑	↑	↕					
Kulturni dejavniki	(5)	↑	↑	↕	↓	↕				
Institucionalni dejavniki	(6)	↑	↑	↑	↓	↕	↕			
Politika vlade	(7)	↑	↑	↑	↑	↓	↕	↕		
Porazdelitev dohodka	(8)	↓	○	↑	○	↓	↕	↕	↕	
Makroekonomska stabilnost	(9)	↑	↑	○	○	↓	↕	↕	↓	↕
Ekonomska rast	(10)	↕	↕	↑	↕	↑	↕	↑	↕	↓

OPOMBE ↕ – obojestranski vpliv; ↑ – šibek vpliv, puščica nakazuje smer vpliva; ↕ – močan vpliv, puščica nakazuje smer vpliva; ○ – ni povezave.

VIR Prirejeno po Dibooglu in Kibritcioglu 2001, 8.

sebne lastnine. Poglejmo si najprej, kakšno vlogo imajo institucionalno okolje, država in državni aparat v procesu gospodarske rasti.

Vloga države v interdisciplinarnem proučevanju procesa gospodarske rasti

Neoklasična teorija spremenljivk, kot so institucije, zgodovina, geografija in druge t. i. mehke spremenljivke, ne vključuje v analizo procesa rasti. Dibooglu in Kibritcioglu (2001, 3–5) poudarjata, da se neoklasična teorija, ki izhaja iz teorije eksogene rasti R. M. Solowa, osredotoča predvsem na spremenljivke, kot so kapital, delo, znanje in tehnologija na ponudbeni strani (Denison 1962; Barro 1991). North (1994, 1) pravi, da se mnogi ekonomisti danes odmikajo od teh trditvev in poudarjajo vlogo institucij v družbi, predvsem pri usmerjanju resursov družbe v produktivne zaposlitve. Kompleksen mehanizem procesa rasti in povezav med dejavniki gospodarske rasti prikazuje preglednica 1.

Kaj institucije pravzaprav so? Številni avtorji institucije opredeljujejo kot sistem pravil in norm vedenja, ki vplivajo na medsebojne odnose (North 1994, 1), drugi pa jih opredeljujejo kot niz omejitev, ki opredeljujejo vedenje posameznikov v skupini in skupin (Aoki 2001, 1). Institucije so torej niz formalnih in neformalnih pravil, ki vodijo posameznike, skupine in njihove medosebne odnose ter vplivajo nanje. Z ekonomskega vidika igrajo formalna in neformalna pravila ter tradicija pomembno vlogo v procesu gospodarskega razvoja, vendar se večina raziskovalcev osredotoča na formalna pravila, saj se neformalna pravila in tradicija razvijajo počasneje (več o tem na pri-

mer Aoki 2001, 1–19). Formalna pravila, ki naj bi omogočila stabilen ekonomski razvoj, z zakonodajno in izvršilno vejo oblasti po navadi oblikuje država.

Pejovich (1990, 25–34) trdi, da ima kapitalistični sistem tri temeljne institucionalne prvine: zasebno lastnino, pravni sistem in državo, katere vpliv naj bi bil omejen. Izhaja namreč iz prepričanja, da ekonomski subjekti maksimirajo svojo ciljno funkcijo v okolju, ki zagotavlja zaščito pravne lastnine z učinkovitim pravnim sistemom. Država igra le vlogo opazovalca in »lastnika« učinkovitih institucij, v dogajanje na trgu pa neposredno ne posega. Dolgoročno naj bi maksimizacija lastnih koristi v duhu nevidne roke v kakovostnem poslovnem okolju z nizkimi transakcijskimi stroški vodila k učinkovitemu in uspešnemu procesu gospodarske rasti.

Empirične raziskave so potrdile vpliv (dobrega) poslovnega okolja na gospodarsko rast. Slabše varovanje pravic zasebne lastnine in s tem povezani transakcijski stroški vodijo do večjih naložb in posledično počasnejše gospodarske rasti, kar so dokazali med drugimi tudi Knack in Keefer (1995) ter Mauro (1995). Levine (1997) ter Rajan in Zingales (1998) so pokazali, da učinkoviti finančni trgi prispevajo k naložbam in rasti.

Številne raziskave (Berkowitz, Pistor in Richard 2002; La Porta in dr. 1998, Acemoglu, Johnson in Robinson 2001) so potrdile tudi vlogo pravnega sistema v procesu gospodarske rasti, vlaganja, za razvoj trga kapitala; tudi vloga države je bila predmet številnih raziskav (Knack in Keefer 1995; Mauro 1995; Easterly in Levine 1997). Slednje so potrdile, naj bi država z učinkovito fiskalno politiko, brez korupcije in z deregulacijo pozitivno vplivala na ekonomsko rast. Zato ne moremo prezreti dejstva, da institucije vplivajo na ekonomski razvoj.

Država ima v procesu oblikovanja institucij izjemno pomembno vlogo. Hkrati pa je tudi sama izjemno velika institucija, ki že zaradi neposrednih in posrednih vplivov močno ali pa celo najmočneje prispeva h gospodarski rasti. V teoriji se je za učinkovitost države začel uporabljati pojem *kakovost vladanja* (angl. *governance quality*) (Ahrens in Meurers 2002). Svetovna banka je pojem vladanje definirala med prvimi. Vladanje naj bi bilo način uporabe moči v okviru socialnih in ekonomskih zmožnosti države za doseganje razvoja. Pozneje je Svetovna banka to definicijo dopolnjevala in zdaj se opredelitev termina vladanje glasi: vladanje je izvajanje avtoritete s formalnimi in neformalnimi pravili (tradicijo) za skupno blaginjo (Kaufman, Kraay in Mastruzzi 2006). Vladanje naj bi bilo sestavljeno iz osmih delov, ki jih lahko razvrstimo v tri kategorije:

- odgovornost in svobodno izražanje, kamor spadajo svoboda tiska in posameznikova svoboda ter politična stabilnost;
- učinkovitost, kamor spadajo kakovosten politični proces in učinkovite javne storitve, ter
- pravni sistem, kamor spadajo zaščita zasebne lastnine, neodvisno sodstvo ter preprečevanje korupcije.

Definicijo Svetovne banke dopolnijo tudi drugi. Ahrens in Meurers (2002, 40) tako trdita, da je vladanje skupek formalnih in neformalnih institucij, katerih namen je izvajanje politike javnega sektorja ter izboljšanje delovanja zasebnega sektorja.

Kakovostno vladanje je tisto, ki zagotavlja kakovostno poslovno okolje, torej okolje, ki bo podjetjem pomagalo, bo spodbudno za naložbe in bo zagotavljalo zmanjševanje negotovosti, in sicer z ustvarjanjem učinkovitega pravnega sistema, učinkovitega državnega aparata in pravnega oziroma zakonodajnega okvira. Predvsem pa bi moralo učinkovito vladanje onemogočiti uresničitev želja močnim skupinam, da si prikrojijo pravila po lastnih željah. In takšno, torej kakovostno, poslovno okolje bo spodbudilo podjetja k vlaganju, zaposlovanju, zato bo prispevalo h gospodarski rasti.

Žal je vladanje vse pre pogosto tarča upravičenih kritik. Demokracija v praksi ne deluje v korist vseh. Nekakovostno vladanje se v praksi najpogosteje povezuje s korupcijo (zloraba javnih sredstev za doseganje zasebnih koristi), ki zmanjšuje učinkovitost vladanja. Poleg zmanjševanja učinkovitosti in kakovosti vladanja ima korupcija še druge negativne posledice: zmanjševanje domačih in tujih naložb (Mauro 1995; Johnson, McMillan in Woodruff 2002), povečanje sive ekonomije (Johnson, Kaufmann in Zoido-Lobato 1998), neekonomično javno porabo ter nastanek elit (Thomas in dr. 2000; Hellman, Jones in Kaufmann 2000). Korupcija je torej neposredno povezana s kakovostjo vladanja in izboljšanje kakovosti vladanja dolgoročno pozitivno vpliva na ekonomsko učinkovitost.

Kakovostno vladanje bo dolgoročno zagotovilo kakovosten institucionalni okvir (varovanje pravic zasebne lastnine, učinkovit, sodoben in nepristranski pravni sistem, učinkovit državni aparat, razvite kapitalske in finančne trge, sodoben trg dela itn.), ki bo pozitivno vplival na gospodarsko rast, saj bo rast spodbudil v mikrotemeljih gospodarstva, torej v podjetjih. V nadaljevanju smo na temeljih modela, ki ga je predstavil Chakrabarti (b.l.), razvili enostaven model vpliva kakovosti vladanja na naložbe in s tem na gospodarsko rast, ki temelji na teoriji iger. Kljub enostavnosti pa nazorno pokaže na vpliv kakovostnega vladanja na podjetja in s tem na proces gospodarske

rasti. V literaturi takšnega ali podobnega modela, ki bi s teoretičnega vidika na takšen (makroekonomski) način proučeval vpliv kakovosti vladanja na gospodarsko rast, za zdaj še ni zaslediti. Teoretični modeli se ukvarjajo predvsem s pomenom institucionalnega okolja kot celote ali pa pravnega sistema za gospodarsko rast (glej na primer Pistor in Xu 2002; Svensson 1998; Tornell 1997).

Model vpliva kakovosti vladanja na gospodarsko rast

Glavne značilnosti dobrega, uspešnega vladanja so po navadi povezane s poslovnim okoljem. Te značilnosti so:

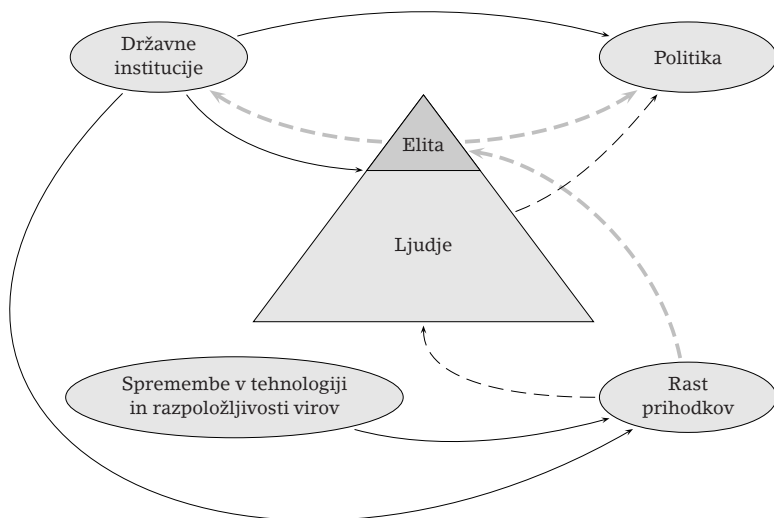
1. uspešno vladanje mora zagotoviti izvajanje pravil, kar zmanjšuje negotovost in znižuje transakcijske stroške (North 1981);
2. spremembe pravil morajo maksimirati blaginjo vseh poslovnih subjektov, ne samo pripadnikov elit (Acemoglu, Robinson in Verdier 2003; Shleifer in Vishny 1994; Acemoglu 2005);
3. ključni element v procesu vladanja so politiki, ki močno vplivajo na delovanje institucij in vanj pogosto vnašajo neučinkovitost, nesmiselne spremembe pravil ter korupcijo.

S pomočjo Chakrabartijeve ideje (Chakrabarti b.l.) bomo izpeljali dinamičen model vpliva vladanja na poslovne subjekte ter ekonomsko učinkovitost. Avtor proučuje vpliv korupcije v statičnem modelu v enem časovnem obdobju. Njegov model bomo razširili na dve časovni obdobji, namesto korupcije pa se bomo osredotočili na vladanje. Pri izpeljavi modela bomo upoštevali teoretična in empirična dognanja nekaterih avtorjev, kot so Bourguignon (2006), Johnson, McMillan in Woodruff (2002), Acemoglu in Robinson (b.l.).

Model bo delno sledil izhodiščnim predpostavkam Chakrabartija (b.l.). Tako bomo predpostavili, da je v gospodarstvu (n) subjektov in vsak od njih ima določen kapital, s katerim dela (k). Človeški kapital, k_i , je definiran zelo široko, in sicer kot celoten prispevek človeka k proizvodnji, gre za skupek človeka, njegovega znanja in kapitala, s katerim dela. Tu pa se bodo že pojavili prvi odkloni od Chakrabartija (b.l.).² Na agregatni ravni gre za produkt dveh spremenljivk, kakovosti vladanja (G) ter inputa (K):

$$Y = G \cdot K = \sum_{i=1}^n G \cdot k_i. \quad (1)$$

Ekonomski subjekti so nenaklonjeni tveganju (izraženo z b v njegovi funkciji koristnosti $u_i = y_i - b_i\sigma$, kjer je y_i pričakovani dohodek in σ^2 varianca y_i), kar predpostavlja tudi Chakrabarti (b.l., 11). Chakrabartijev model zajema le eno časovno obdobje, mi pa ga bomo

SLIKA 1 Vladanje, rast in elite (prirejeno po Bourguignon 2006)

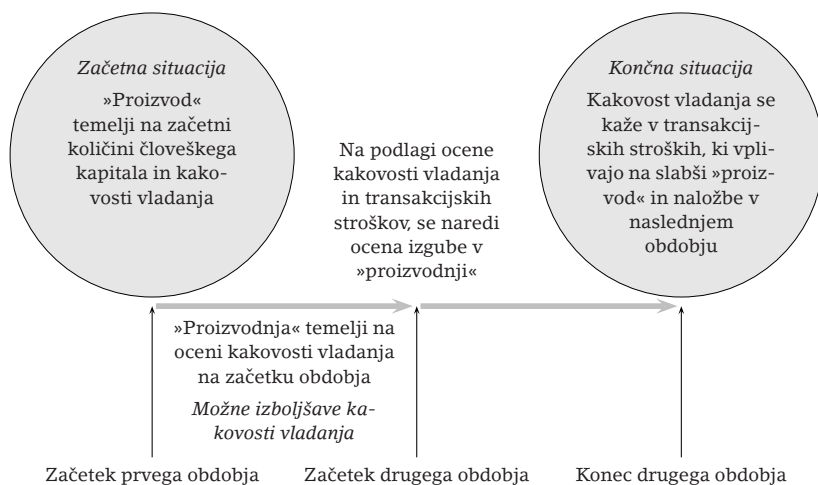
razširili na dve obdobji z namenom proučevati vpliv kakovosti vladanja na ekonomsko vedenje posameznikov (glej na primer Pistor in Xu 2002; Svensson 1998; Tornell 1997). Na koncu prvega obdobja vsak subjekt proizvede y_i (človeškega kapitala), ki ga lahko spet vloži ali pa ne. Njegova odločitev je odvisna od izkušenj iz prvega obdobja (slika 2).

Kakovost vladanja je povezana tudi z blagostanjem posamezne države, kar je podrobno proučeval Dawson (2003). Predpostavimo naslednjo povezavo med kakovostjo vladanja in blagostanjem $G = a\sqrt{K}$, ki pravi, da se kakovost vladanja povečuje s povečevanjem bogastva, vendar vedno počasneje, torej gre za konkaven odnos.³ V skladu z navedenim lahko proizvodno funkcijo zapišemo kot:

$$Y = G \cdot K = a\sqrt{K} \cdot K = aK^{\frac{3}{2}},$$

$$Y = \sum_{i=1}^n y_i = \sum_{i=1}^n G \cdot K_i = \sum_{i=1}^n a\sqrt{K} \cdot k_i. \quad (2)$$

Enačba pokaže tudi na odvisnost med kakovostjo vladanja in proizvodno funkcijo posameznih subjektov: posameznikova proizvodna funkcija (y_i) je odvisna od celotne družbe, saj v proizvodno funkcijo posameznika vstopa kakovost vladanja, skozi katero pa vstopa bogastvo družbe (K) oziroma proizvodna funkcija družbe kot celote. Poenostavljeno rečeno, kakovost vladanja, ki je odvisna od dosežene razvitosti družbe, vpliva na proizvodno funkcijo posameznika.

SLIKA 2 Časovni interval

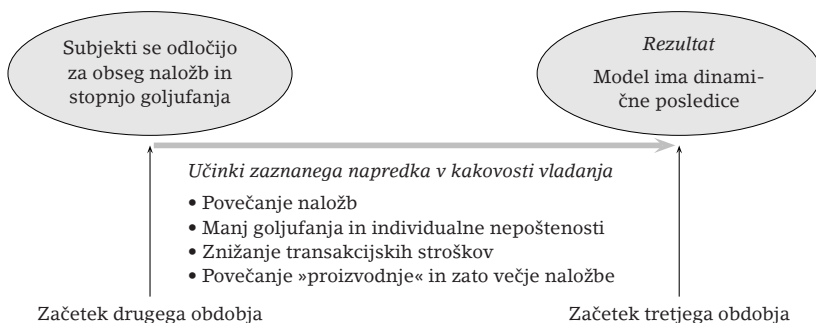
Boljša kakovost vladanja, ki je odvisna od bogastva naroda, pomeni nižje transakcijske stroške (kar implicira manjšo negotovost). To pa pomeni, da bodo posamezniki več vlagali ter učinkoviteje izrabljali resurse, torej proizvajali več. Gre za razvojno spiralo transakcijskih stroškov, ki je v našem primeru pozitivna.

Izpeljavo modela nadaljujemo s Chakrabartijevo predpostavko, da ima vsak subjekt indeks nepoštenosti, p_i , ki lahko zavzame vrednosti med 0 in 1, pri čemer 0 pomeni popolno poštenost, 1 pa popolno nepoštenost. Po analogiji lahko agregatni indeks nepoštenosti (c) opišemo kot (Chakrabarti b. l., 12):

$$c = \frac{1}{K} \sum_{i=1}^n p_i k_i. \quad (3)$$

V vsakem časovnem obdobju nepoštenost povišuje transakcijske stroške in povzroča izgube v proizvodnji, zato lahko nepoštenost opredelimo kot davek na neučinkovitost vladanja. Poslovni subjekti ta davek zaznajo; višji kot je, manjša je motivacija za proizvodnjo v naslednjem obdobju. Posledično lahko zapišemo $Y = (1 - c)GK$, kjer je cGK posledica zmanjšanja dohodka zaradi nepoštenosti.

Toda nepoštenost je tvegana, subjekti pa se hočejo tveganju izogniti. Določeni subjekti so lahko pri goljufanju ujeti, drugi spet ne, kazen pa je odvisna od kakovosti vladanja; slabša kot je kakovost vladanja, manjša je verjetnost, da bo subjekt kaznovan. Vendar tudi v državah z neakovostnim vladanjem obstaja možnost, da bo subjekt kaznovan zaradi nepoštenosti. Chakrabarti (b. l., 12) definira

SLIKA 3 Drugo in vsa naslednja časovna obdobja

y_c kot dohodek goljufanja popolnoma nepoštenega subjekta ($p_i = 1$). Kaj vse pravzaprav določa količino goljufanja? Predpostavljamo, da višji kot je dohodek posameznega subjekta, večji je motiv za goljufanje in korupcijo (Pistor in Xu 2002), saj so potencialni donosi od goljufanja toliko večji, in da se verjetnost, da posameznika ujamejo pri goljufanju, povečuje s povečevanjem bogastva; bogatejši ljudje so po navadi bolj izpostavljeni in imajo večje število sovražnikov. Popolnoma nepošten subjekt ima naslednjo porazdelitev dohodkov (Chakrabarti (b.l., 12) predpostavlja, da je v tem primeru dohodek naključna spremenljivka, ki se porazdeljuje normalno):

$$y_{ci} \sim N(Gk_i, (1-c)Gk_i). \quad (4)$$

Vendar subjekti niso nujno popolnoma nepošteni. Njihov cilj je maksimirati funkcijo koristnosti v danih ekonomskih/institucionalnih okvirih, na kar seveda vpliva kakovost vladanja. In na podlagi tega vsak posameznik izbere raven nepoštenosti c_i iz intervala $[0,1]$. Poleg nepoštenosti pa ima vsak poslovni subjekt tudi pošteno dejavnost, katere prihodek lahko opišemo z $y_i^h = (1-c)Gk_i$, kjer je h donosnost iz poštenih dejavnosti. Dosedanja spoznanja lahko združimo v maksimiranju funkcije koristnosti $\max_{p_i} [(1-c)Gk_i + p_i k_i ((1-c)G - b_i(G(1-c)p_i k_i)^2)]$, katere rezultat je:

$$p_i = \frac{1}{2b_i k_i (1-c)G}. \quad (5)$$

Nagnjenost posameznika h goljufanju pada (p_i) z zmanjševanjem nagnjenosti k tveganju (b_i) ter z večanjem posameznikovega bogastva (k_i). Nagnjenost posameznika h goljufanju je večja v družbi, ki je nagnjena h goljufanju kot celota (c). Višja kakovost vladanja (G) pa zmanjšuje nagnjenost h goljufanju.

V naslednjem koraku bomo model razširili še v drugo časovno obdobje, pri čemer upoštevamo, da na koncu prvega obdobja vsak subjekt izbere stopnjo nepoštenosti, hkrati pa prouči stopnjo nepoštenosti v družbi. Naslednja predpostavka je poskus vlade izboljšati svojo kakovost že v prvem obdobju, ki pa je zaznana šele ob koncu prvega časovnega obdobja, kar pomeni, da subjekti ne zaznavajo sprotnega napredka v kakovosti vladanja (slika 3).

Višja zaznana stopnja nepoštenosti oziroma goljufanja posameznike odvrne od vlaganja. Predpostavimo, da vsak posameznik lahko zazna stopnjo goljufanja (c), stopnjo kakovosti vladanja (G) ter davek zaradi neučinkovitosti vladanja. Posameznik po koncu prvega obdobja vложи α ($1-100\%$) proizvoda v proizvodnjo drugega časovnega obdobja. Stopnja vnovičnega vlaganja je odvisna od zaslužka poštenih in nepoštenih dejavnosti v predhodnem obdobju (medsebojni vpliv goljufanja in kakovosti vladanja). Vendar če posameznik želi več vlagati in več goljufati (zaradi preteklih pozitivnih izkušenj), možnost ujetja pri goljufanju narašča: $\Delta k_i = \alpha \{ (1-c) G k_i + p_i k_i (1-c) G \}$. Prvi del enačbe opisuje njegov dohodek od poštene dejavnosti, kjer en delež pobere »davek na nepoštenost« ($1-c$), drugi del pa od goljufanja, kar je odvisno od nagnjenosti h goljufanju posameznika, ki jo opisuje indeks nepoštenosti, p_i . Če ta indeks vnesemo v enačbo, ki smo jo prej izpeljali, dobimo naslednji rezultat:

$$\Delta k_i = \alpha \left\{ (1-c) G k_i + \frac{1}{2b_i} \right\}. \quad (6)$$

Stopnja rasti kapitala in posledično gospodarske rasti je odvisna od $g_k = \Delta k_i / k_i = \alpha \{ (1-c) G + (1/2b_i k_i) \}$.

Stopnja vlaganja, g_k , je s kakovostjo vladanja, G , povezana pozitivno, s stopnjo goljufanja v družbi, c , negativno in s posameznikovim nesprejemanjem tveganja (angl. risk aversness), b_i , negativno.

Predpostavimo, da se je povečala kakovost vladanja, G . To bo spodbudilo hitrejšo akumulacijo, torej rast naložb in zato višjo gospodarsko rast:

$$\Delta g_k = \alpha \left(\frac{\Delta k_i}{k_i} \right) = \alpha \{ (1-c) \Delta G \}. \quad (7)$$

Zaznana izboljšana kakovost vladanja bo vplivala tudi na znižanje stopnje nepoštenosti oziroma goljufanja posameznika, zmanjšanje izgub v proizvodnji ter znižanje transakcijskih stroškov, zato bo končni proizvod večji:

$$\Delta Y = \Delta G \cdot K = \sum_{i=1}^n \Delta G \cdot k_i. \quad (8)$$

Če povzamemo, bo izboljšanje v kakovosti vladanja vplivalo na ekonomsko učinkovitost z dveh vidikov:

- poslovni subjekti bodo bolj motivirani za vlaganje in
- znižali se bodo transakcijski stroški, zato bodo subjekti v naslednjem obdobju lahko vlagali več.

Sklep

Kakovost poslovnega okolja in posodabljanje tega je v vsakem gospodarstvu eden od ključnih dejavnikov dinamike gospodarstva in s tem gospodarske rasti. Eden od dejavnikov institucionalnega okolja je tudi kakovost vladanja, ki mu literatura v zadnjem času namenja vse več pozornosti. Vladanje lahko preprosto opredelimo kot upravljanje države. Slabo vladanje povzroča slabo varovanje zasebne lastnine, neučinkovit pravni sistem, korupcijo, politično nestabilnost, nezanesljivost, slabo motivacijo poslovnih subjektov itn. Na kratko, slabo vladanje pomeni slabo poslovno okolje, kar dolgoročno pomeni slabšo gospodarsko dinamiko. Razlogov za slabšo gospodarsko dinamiko je več. Teoretični prikaz se je osredotočil na vlogo naložb ter pokazal, da višja kakovost vladanja pomeni večjo motivacijo, saj so transakcijski stroški in davek neučinkovitosti nižji. Kljub preprostosti je model zelo nazoren in opozarja, da sta prevzem oblasti in vodenje države izjemno odgovorna naloga.

Opombe

1. To trditev lahko podkrepimo z naslednjimi dejstvi: 2 % svetovne populacije si lasti več kot polovico vseh svetovnih dobrin. Na Zahodu je približno 95 % dobrin v rokah 5 % ljudi, kar lahko oblikujemo v trditev, da na Zahodu 95 % populacije poseduje le 5 % dobrin. Politiki pa poskušajo to dejstvo interpretirati kot voljo večine (glej <http://jahtruth.net/democra.htm>).
2. Produktivna funkcija pri Chakrabartiju (b.l.) je vsebovala vpliv korupcije, ki je imela negativen vpliv na gospodarsko rast, mi pa se bomo osredotočili na kakovost vladanja, ki ima pozitiven vpliv.
3. Zakaj prav predpostavka konkavnosti? Kakovost vladanja in bogastvo države sta nedvomno pozitivno povezana, na kar kažejo tudi podatki, ki proučujejo različne vidike institucionalne kakovosti v državah, kamor sodi tudi kakovost vladanja. Bogatejše države imajo boljše institucionalno okolje, vendar se s povečevanjem bogastva razlike v kakovosti vladanja zmanjšujejo vedno počasneje. (Za podatke glej spletne strani www.freedomhouse.org, www.fraserinstitute.ca in www.heritage.org.) Nemogoče pa je predpostaviti, da se kakovost vladanja izboljšuje premosorazmerno s povečevanjem bogastva. Država, ki je dvakrat bogatejša, nima nujno dva-

krat boljšega vladanja. S povečevanjem bogastva se sicer povečuje kakovost vladanja, a vedno počasneje.

Literatura

- Acemoglu, D. 2005. Politics and economics in weak and strong states. NBER Working Paper 11275.
- Acemoglu, D., S. Johnson in J. A. Robinson. 2001. The colonial origins of comparative development: an empirical investigation. *American Economic Review* 91 (5): 1369–1401.
- Acemoglu, D., in J. Robinson. B.I. Lecture notes for political economy of institutions and development; Course MIT: 14.773, Gov 2007. [Http://econ-www.mit.edu/faculty/download_cn.php?id=147](http://econ-www.mit.edu/faculty/download_cn.php?id=147).
- Acemoglu, D., J. A. Robinson in T. Verdier. 2003. Kleptocracy and divide and rule: a model of personal rule. [Http://econ-www.mit.edu/faculty/download_pdf.php?id=946](http://econ-www.mit.edu/faculty/download_pdf.php?id=946).
- Ahrens, J., in M. Meurers. 2002. How governance affects the quality of policy reform and economic performance: new evidence for economies in transition. *Journal for Institutional Innovation, Development and Transition* 6:35–56.
- Aoki, M. 2001. *Toward a comparative institutional analysis*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Barro, R. J. 1991. Economic growth in a cross-section of countries. *Quarterly Journal of Economics* 106 (2): 407–443.
- Berkowitz, D., K. Pistor in J. F. Richard. 2002. Economic development, legality and the transplant effect. *European Economic Review* 47 (1): 165–195.
- Berman, H. 2003. *Law and revolution 2: the impact of the Protestant Reformation on the Western legal tradition*. Cambridge, MA: Belknap.
- Bourguignon, F. 2006. Dynamics of institutions, development and the elites. [Http://siteresources.worldbank.org/INTDECABC2006/Resources/FBpetersburg3.pdf](http://siteresources.worldbank.org/INTDECABC2006/Resources/FBpetersburg3.pdf).
- Chakrabarti, R. B. I. An agent based model of corruption. [Http://www.ps.usb.ve/archivo_academico/An%20Agent%20Based%20Model%20of%20Corruption.pdf?PHPSESSID=09d795630b980767baf5d653db23cof6](http://www.ps.usb.ve/archivo_academico/An%20Agent%20Based%20Model%20of%20Corruption.pdf?PHPSESSID=09d795630b980767baf5d653db23cof6).
- Chomsky, N. 1999. *Profit over people*. New York: Seven Stories Press.
- Crepaz, M. 1996. Consensus versus majoritarian democracy: political institutions and their impact on macroeconomic performance and industrial disputes. *Comparative Political Studies* 29 (1): 4–26.
- Dam, K. 2006. Institutions, history and economic development. John M. Olin Working Paper 271.
- Dawson, J. W. 2003. Causality in the freedom–growth relationship. *European Journal of Political Economy* 19 (3): 479–495.

- Denison, E. F. 1962. *The sources of economic growth in the United States and the alternatives before us*. New York: Committee for Economic Development.
- Dibooglu, S., in A. Kibritcioglu. 2001. Long run economic growth: an interdisciplinary approach. Research Working Paper 01-0121, University of Illinois.
- Easterly, W., in R. Levine. 1997. Africa's growth tragedy: policies and ethnic divisions. *Quarterly Journal of Economics* 112 (4): 1203-1250.
- Grief, A. 2004. Impersonal exchange without impartial law: the community responsible system. *Chicago Journal of International Law* 5 (1): 109-138.
- Hellman, J., G. Jones in D. Kaufmann. 2000. Seize the state, seize the day: an empirical analysis of state capture and corruption in transition economies. Policy Research Working Paper 2444, World Bank.
- Johnson, S., D. Kaufmann in P. Zoido-Lobaton. 1998. Regulatory discretion and the unofficial economy. *American Economic Review* 88 (2): 387-392.
- Johnson, S., J. McMillan in C. Woodruff. 2002. Property rights and finance. *American Economic Review* 92 (5): 1335-1356.
- Kaufman, D., A. Kraay in M. Mastruzzi. 2006. Governance matters 5: aggregate and individual governance indicators for 1996-2005. [Http://siteresources.worldbank.org/INTWBG/GOVANTCOR/Resources/1740479-1150402582357/2661829-1158008871017/gov_matters_5_no_annex.pdf](http://siteresources.worldbank.org/INTWBG/GOVANTCOR/Resources/1740479-1150402582357/2661829-1158008871017/gov_matters_5_no_annex.pdf).
- Knack, S., in P. Keefer. 1995. Institutions and economic performance: cross-country tests using alternative institutional measures. *Economics and Politics* 7 (3): 207-227.
- La Porta, R., F. Lopez-de-Silanes, A. Shleifer in R. W. Vishny. 1998. Law and finance. *Journal of Political Economy* 106 (6): 1113-1155.
- Levine, R. 1997. Financial development and economic growth: views and agenda. *Journal of Economic Literature* 35 (2): 688-726.
- Mauro, P. 1995. Corruption and growth. *Quarterly Journal of Economics* 110 (3): 681-712.
- North, D. 1981. *Structure and change in economic history*. New York: Norton.
- . 1994. Institutions and productivity in history. [Http://129.3.20.41/eps/eh/papers/9411/9411003.pdf](http://129.3.20.41/eps/eh/papers/9411/9411003.pdf).
- Pejovich, S. 1990. *The economics of property rights: towards a theory of comparative economic systems*. Dordrecht: Kluwer.
- Pistor, K., in C. Xu. 2002. Law enforcement under incomplete law: theory and evidence from financial market regulation. Discussion Paper TE/02/442, London School of Economics.
- Rajan, J., in L. Zingales. 1998. Financial dependence and growth. *American Economic Review* 88 (3): 559-586.

- Shleifer, A., in R. W. Vishny. 1994. Politicians and firms. *The Quarterly Journal of Economics* 109 (4): 995–1025.
- Svensson, J. 1998. Investment, property rights and political instability: theory and evidence. *European Economic Review* 42 (7): 1317–1341.
- Thomas, V., M. Dailami, A. Dhareshwar, D. Kaufmann, N. Kishor, R. López in Y. Wang 2000. The quality of growth. New York: Oxford University Press.
- Tornell, A. 1997. Economic growth and decline with endogenous property rights. *Journal of Economic Growth* 2 (3): 219–250.